

Inledning

En gång när jag var liten hände det att det kom upp en man till vår lägenhet. Mannen knackade på, men väntade inte på att bli insläppt. Han öppnade istället dörren med full kraft och klev rakt in i vår lilla tvåa och började skrika.

Det gick inte att ta miste på att målet för hans vrede var min far, men varken min far eller någon annan av oss hade sett mannen förut.

Situationen var mycket obehaglig. Den okände mannen uttryckte öppet hotelser mot min far och var i full färd med att bära hand på honom, när min far äntligen lyckades få grepp om honom och putta ut honom ur lägenheten.

Jag har själv inga riktigt klara minnen av den här episoden, men jag minns min fars upprördhet över det inträffade och hans berättelse om händelsen.

Mannen som besökt oss var ingen psykopat, alkoholist eller knarkare, utan en "vanlig" svensk mansperson från grannskapet där vi levde. Mellan diverse svordomar, otidigheter och främlingsfientliga utgjuter riktade mot min far, fanns hotet om att "märka" ho-

nom om han inte ”omedelbart packade sina väskor och upphörde med att sälja knark till kvarterets ungdomar”.

Den här episoden utspelade sig på sextiotalet, d v s det ”förr” som enligt dagens officiella historieskrivning var ”så mycket bättre”, bl a för invandrare.

Stockholmsförorten där jag växte upp betraktades på sin tid som en problemförort. Andelen personer med sociala problem eller barn med brotts-, alkohol- och drogproblem ansågs oroväckande hög. I denna förort var pappa den enda ”svartskallen”.

Om problemen hade en etnisk ”markör” i vårt område så var det följaktligen svenskheten. Men eftersom majoriteten i landet bestod av just etniska svenskar var det ingen som kom på tanken att prata om problemen utifrån ett ”kulturellt” eller ”etniskt” perspektiv. Möjligen talade man - de som yttrade sig - om klass- eller social tillhörighet.

Min far arbetade på LM Ericsson som industriarbetare, tillsammans med människor med rötter i kanske 30-40 länder. Min svenska mamma var hemmafru. Längst ned i vårt trevåningshus bodde en ensamstående mamma med två tvillingpojkar. Då och då hade kvinnan besök av en alkoholiserad svensk.

Jag minns att vi på helgerna kunde vakna mitt i natten till ljudet av sirener, och yrvaket titta ut på skenet från polisbilarnas blåljus. Varje gång gällde det familjen på nedre botten.

Ofta hördes hjärtskärande skrik ifrån trapphuset dit den livrädda och misshandlade kvinnan och hennes barn

sökt skydd undan den rasande mannen. Ibland kunde vi höra polisyxornas hugg från familjens dörr där den hotfulle mannen hade förskansat sig.

Vi barn stod skräckslagna bredvid föräldrar och grannar och såg på detta fasansfulla skådespel som upprepade sig helg efter helg. Denne svenske man som lyckligtvis försvann ur vårt liv så småningom var just den brottsling och knarklangare som min far tidigare blivit tagen för.

Bortom idyllen

Länge var min bild av barndomen den av en idyll. Ordet problemförort upptäckte jag först i tjugoårsåldern och många av mina negativa minnen började bli tydliga först i samband med att jag fick barn ett antal år senare.

Kanske hänger min känsla ihop med att jag växte upp i en trygg familj. Hur världen än såg ut omkring oss fanns alltid ett hem fyllt av värme och omsorg där jag, min syster och min bror, alltid kunde känna oss trygga.

Som om inte det räckte fanns dessutom - vid medelhavet under somrarna - en hel svärm av släktingar som tävlade om att få skämma bort oss.

Ändå bär jag en tagg från min uppväxt som aldrig tycks gå ur. En tagg som öppnat ett sår och en vrede som bara tycks få ny näring för var dag som går. Denna tagg och denna vrede är helt och hållet förknippad med den likgiltighet och nedlåtenhet som min far bemöttes med av min svenska omgivning. Kärnan i denna atti-

tyd var, som jag ser det idag, en kombination av obildning och en till välståndschauvinism förklädd fördomsfullhet om de ”andra”, om ”sydlänningen” eller ”svartskallen”.

Dessa attityder får det fortfarande att koka i mig varje gång jag möter dem.

Men mitt i allt detta bär jag också en sorg, den att ingen i vår omgivning tycktes kunna se min far som en ”normal” människa, d v s precis på det sätt som jag såg honom och för den skull också såg min svenska mor, d v s som vanliga anständiga människor och föräldrar som gjorde vad de kunde för sina barn.

Jag och min familj tycktes vara ensam i vårt område om att behandla hårfärg, språkbehandling och födelseort som sekundära frågor när det gällde att bedöma min fars kvalitéer som människa.

Det är i detta ljus som jag tror att man måste se många invandrabarns känslor av vrede och kränkthet i dagens samhälle. Hårda och stämplande kategoriseringar på grundval av fysiska särdrag eller blodsband, blir ett sätt att förvägra oss och våra föräldrar vår mänsklighet, d v s vår värdighet som individer bortom nationella stereotyper och föreställningar om dessa.

Att skapa identifikation

Så kom då förfrågan om att göra en intervjubok om invandrade fäder. Jag ska villigt erkänna att förfrågan genast fick raggen att resas på mig. Varför för trettiofjärde gången detta hopklumpande av all världens män

i kategorin ”invandrarmän”, detta ständiga ghettoiserande av de invånare i landet som råkat födas på en annan ort än de som ryms inom våra nationsgränser?

Jag såg framför mig de senaste årens fantasifoster (se följande kapitel) om den svartmuskige mannen, från något obestämt mellanöstern, så hotfull för ”våra” kvinnor och våra jämställdhetssträvanden, och som pyr fram mellan raderna på var och varannan rapport eller tidningsartikel om det ”andra” Sverige. Jag tänker t ex på uttryck som ”män från kvinnomisshandelsproducerande kulturer” (f d Invandrarverkschefen Berit Rollén) som omedelbart slungar mig tillbaka till skräcken från den kvinnomisshandelsproducerande kultur där jag själv växte upp, d v s den svenska.

Men ur den instinktiva invändningen föds samtidigt en annan helt motsatt tanke. Varför inte ta chansen att göra en bok som möter män ur ett annat perspektiv än det jag uppfattar som det gängse hos majoritetssamhällets myndigheter och medier?

Kanske lämpar sig en person med just min erfarenhet särskilt väl för uppgiften? Som läsaren kan konstatera var det den sista tanken som tog över handen.

Mot bakgrund av vad som sagts ovan, är risken förstås stor att läsaren förväntar sig en revolutionerande upplevelse när han/hon tar itu med de intervjuer som sammanställts i denna bok.

I själva verket kan resultatet av mitt arbete i bästa fall bara bli att tillfoga vissa nyanser, undvika det jag skulle vilja kalla för ”kulturaliseringens” och etnocentrismens fallgropar. Förhoppningen är att det

just är dessa nyanser som undviker att texten tippa över i exotik och därmed också i ett förfrämmande.

Ambitionen har varit att upprätta en förtrolighet med läsaren och inbjuda till identifikation och förståelse.

En del invänder kanske att denna förtrolighet bara kan bli en falsk förtrolighet, att kulturella och erfarenhetsmässiga klyftor ibland är så stora att de inte kan överbryggas på riktigt.

Jag kan i viss mån instämma i denna invändning. Men som barn till människor med olika erfarenheter och kulturell bakgrund har jag också sett och upplevt att klyftorna inte alltid behöver vara oöverbryggbara.

Här återkommer vi till det centrala i frågan; att hitta det som för oss samman: vår mänsklighet. Detta mänskliga är skogen vi inte ser för alla träden; träden som är kategorisering och hierarkiskt värderande av individer och deras härkomst.

Och här har såväl intervjuaren som läsaren sin roll att spela. Utan detta inget möte.

Faderskapet i ett större sammanhang

Hur har jag då själv försökt skapa förutsättningar för detta möte? Jo, enkelt uttryckt, genom att inlemma de centrala frågorna för boken - faderskap/mansroll /invandring - i ett större *sammanhang*. Följaktligen har dessa frågor närmast smugits in i en enhetlig, kronologisk livsberättelse, såväl under själva intervjusituationen som i den färdiga utskriften av intervjun.

Min bestämda uppfattning är att lösryckta livs-

fragment som starkt fokuserar ett par specifika områden riskerar att försvåra för en läsare att förstå en okänd människas tankar och känslor.

Viljan att betona sammanhang är en reaktion på den fragmentering som präglar mycket av den journalistik som berör migration och etniska relationer.

Vill man förklara en för läsaren teknisk komplicerad eller okänd företeelse är man i media oftast mycket mån om att ge bakgrunder och sammanhang. När man däremot återger erfarenheter från människor med rötter i andra länder och som en stor publik/läsekrets ofta saknar egen erfarenhet/kunskap av, glöms ofta sammanhangen bort.

En *fokusering* i intervjufrågorna *på* ett par *specifika aspekter*, särskilt på ett psykologiserande och teoretiserande sätt, har undvikits, åtminstone där de riskerat att upplevas som krystade för de intervjuade, som kanske inte nödvändigtvis uttrycker sig eller funderar över sig själva i sådana termer.

En delvis liknande attityd har gällt frågor som särskilt intresserat uppdragsgivarna bakom denna bok: de invandrade fädernas relation till svenska myndigheter i samband med föräldraskap. Ämnet har berörts men inte grävts i om det känts krystat.

Nyckelorden i arbetet med denna bok är alltså (i en fallande skala) : Människa - Far - Invandrare.

Det eftersträlvade samförståndet med läsaren söks genom att metodiskt låta den intervjuade beröra *allmängiltiga erfarenheter* som födelse, uppväxt, skola, kärlek, arbete, död, osv. En medveten idé har varit att

vara ytterst restriktiv med frågor av jämförande natur: Sverige kontra ursprungslandet, svenskt kontra ursprunglig kultur.

Spontant kan kontrasterandet vara klarläggande, men påtvingat eller sökt skapar det oftast klyftor som kanske inte finns där. Jämförelser på kulturell grundval är ett etnocentrismens gissel som riskerar att fördunkla frågor som det inte sällan finns mycket mer allmängiltiga sätt att se på.

En annan förutsättning för identifikation är ofta att nå *det personliga* och därmed det som har med den intervjuades egna seende, tänkande och kännande att göra.

För att ge kropp åt tanke och känsla har det i intervju-situationen varit viktigt att söka få fram så mycket som möjligt av personliga bilder, stämningar och minnen. Det personliga har också krävt att intervjuaren skapar något slags förtroende hos den intervjuade. Formen för ett sådant arbete kanske skulle kunna kallas för medkännande uppmärksamhet. Intervjuaren måste nämligen ge något. Under intervjun kanske bara genom närvaro och varsamhet, omkring intervjun genom att också kunna vara mer än en yrkesmänniska. Varje intervju präglas naturligtvis av intervjuarens personlighet. Min inställning att sexualiteten exempelvis är ett område som det är svårt att begära av andra människor att de ska lämna ut, påverkar naturligtvis denna frågas belysning.

Men kanske kan det som förloras på detta område vara till förmån för än viktigare kunskaper. Jag tänker på den typ av kunskaper som endast kan utvinnas om den intervjuade upplever att hans integritet respekteras

av intervjuaren. Dessa kunskaper kan t ex gälla frågor om familj och barndom som kommit att få en huvudroll i intervjuerna.

Att just dessa två faktorer hamnat i fokus hänger dels ihop med att familjen de facto har en oerhört central roll i många av de intervjuades liv (och hemländer). En annan orsak kan förstås vara min personliga fascination för hur uppväxt- och familjeförhållanden formar den egna rollen i samband med familjebildning och föräldraskap. Huvudanledningen är väl annars att familj och barndom helt enkelt utgör själva grundbulten i vårt postfreudianska samhälles förklaringsmodeller om vad som formar en människa och en blivande förälder.

Intervjubokens begränsningar

Det finns förstås anledning att tala något om bokens begränsningar.

Den viktigaste är att det inte på ett rättvisande sätt går att återge allt det som en människa säger i en intervjusituation. Då åsyftas inte enbart innehållet i intervjun utan det faktum att en människa blott till en del kommunicerar med hjälp av sina ord, kanske i synnerhet en person som inte har intervjuspråket (svenska) som modersmål.

Vad gör man, utan att ta till skönlitterära knep, av det som en människa berättar genom närvaro, gester, mimik, pauseringar, betoningar, o s v ?

Vad gör man med talspråket, som oavsett om talaren är infödd eller ej, ofta innehåller språkliga oklarheter,

felaktigheter eller ologiska meningsbyggnader som får sina förklaringar först i relation till ett vidare sammanhang eller till den intervjuades kroppsspråk?

Lägg därtill att den intervjuade i regel inte får uttrycka sig på sitt modersmål, och man anar hela vidden av intervjubokens svårigheter.

P g a dessa svårigheter har det helt enkelt varit nödvändigt att göra ett val. *Valet har blivit att prioritera innehåll och begriplighet på bekostnad av språklig autenticitet*, vilket ofta hade blivit det samma som obegriplighet, eller åtminstone inneburit så pass mycket störningar att begripligheten grusats.

Ett annat val har varit att ta bort alla intervjufrågor. En av anledningarna är helt enkelt hänsyn till läsaren som riskerar att uppleva de i olika intervjuer återkommande frågorna som oerhört tjatiga. Här får läsarens brist på kunskap om vad som "provocerat fram" vissa svar kompenseras av den allmänna programförklaring om utgångspunkter och arbetsmetod som lämnas i detta avsnitt.

Till detta ska sägas något om urvalet av intervju personer.

En grundidé har varit att undvika den typ av inflyttade män som oftast förekommer i media, dvs offentliga personer eller sådana som p g a sina egenskaper som "representanter", "förövare" eller "offer" figurerar i offentligheten.

Redan från början har idén varit att försöka fånga något som jag för mig själv kallat för "normalitet".

"Normalitet" ska då ses i kontrast till de bilder som

idag florerar om "de andra" bland såväl allmänhet som media.

Att snart sagt varje intervjuad i boken har ett bagage fyllt av starka och högst personliga upplevelser, många av dem omtumlande, ser jag inte som någon större motsättning i förhållande till dessa utgångspunkter. De flestas liv är eller blir ofta fyllda av starka upplevelser när man väl börjar granska dem.

Jag kan dock medge att den erfarenhet som finns förknippad med uppbrott och nybyggande skapar livsvillkor som för en bofast kan förefalla minst sagt omskakande, och "onormala".

Ytterligare en utgångspunkt har varit att hitta personer som har en förmåga och vilja att berätta om sig själva, dessutom på svenska. Detta låter banalt, men innebär omedelbart en begränsning av urvalet invandrare. Till detta ska läggas att de intervjuade visserligen i regel rekommenderats av människor från mycket olikartade miljöer, men att dessa sistnämnda i vissa fall - omedvetet eller medvetet - tycks ha valt ut personer med en särskilt stark personlighet, en personlighet som kanske i vissa avseenden sticker av från mängden.

Ändå är min känsla att detta är av marginell betydelse för mitt sökande efter "normaliteten".

Beträffande personernas etniska, sociala, ålders-, familje- och yrkesmässiga bakgrund har ambitionen varit att få en så stor variation som möjligt. Inte i någon slags falsk förhoppning att hitta "representanter" utan bara för att antyda den rikedom av erfarenheter som finns representerade i Sverige.

Det finns inga representanter

När jag för några år sedan reste runt och föreläste om mina egna erfarenheter som barn till en inflyttad, möttes jag ofta efter föreläsningarna av kommentarer som: "jasså, det är så här ni har det!". Dessa kommentarer gjorde mig på sätt och vis mycket beklämd.

Det var som om vissa åhörare till varje pris var ute efter någon form av facit på hur "icke-svenskar" är, ett facit som skulle ge vägledning för hur man skulle bete sig mot "dem".

Det var som om man i ett exempel som mitt tyckte sig få svaret på hur alla inflyttade eller deras barn tänkte och kände. Men facit får man möjligen på ett matematiktal, inte på en människa!

Hur kan man vara så förblindad/naiv att man letar efter bruksanvisningar på människor, som om de vore simpla "dammsugare" som Christos i den här intervju-boken skulle uttrycka det?

Kanske är just detta själva kärnan i den diskussion jag försöker föra i denna bok. Att få slut på letandet efter bruksanvisningar över invandrare; att uppmana till mänskliga möten.

De inflyttade är inte några kringvandrande representanter för sina kulturer. Inte ens när de dansar folkdans (i själva verket är det så att vissa av dem lärt sig sina folkdanser först i Sverige, eftersom de varit förbjudna i sina forna hemländer eller blivit viktiga först här).

För att understryka denna min ambition vill jag, innan jag lämnar läsaren med de intervjuade, uppmärksamma det arv vi bär med oss och som enligt min mening kommit

att prägla många av de föreställningar som finns i svang hos oss om "den andre", inte minst "den andre" mannen.

Jag tror att det är först när vi blir medvetna om detta vårt arv som vi också får möjlighet att hantera det och kanske rentav frigöra oss från det.

Därmed ökar också chansen för att möte uppstår, om inte annat så med sig själv, sina egna värderingar och förväntningar.

Christian Catomeris

oktober 1997